

Sitouttavaa ruokapolitiikkaa sekä markkinalähtöistä maatalous- ja teollisuuspolitiikkaa -yhteisin linjauksin viennin kasvuun

Jaana Husu-Kallion yhteenveto toimenpide-ehdotuksista

16.3.2024

Taustaa

Jaana Husu-Kallio sai alkuvuonna 2024 maa- ja metsätalousministeri Sari Essayah'ltä toimeksiannon. Husu-Kallion tehtävä oli kirjata ylös toimenpiteitä ja näkemyksiä koskien kahta hallitusohjelman kirjausta:

- 1) *Suomalaisen puhtaan ruoan potentiaali hyödynnetään uudella kasvuohjelmalla*
- 2) *Kansallisen tahtotilan vahvistamiseksi ja maataloustuottajien arvostuksen nostamiseksi tehdään parlamentaarisella yhteistyöllä kotimaisen ruoantuotannon pitkän aikavälin strategia.*

Jaana Husu-Kallio on tehnyt pitkän virkauran sekä kotimaassa että EU-tehtävissä. Hän työskenteli maa- ja metsätalousministeriön kansliapäällikkönä vuosina 2012-2024. Jaana Husu-Kallio luovutti toimenpide-ehdotuksen valtiosihteeri Päivi Nergille 16.3.2024. Ehdotukset ovat kirjoittajan omia, niiden taustalle hän on haastatellut valitsemiaan elintarvikeyritysten ja alkutuotannon edustajia.

Johdanto

Petteri Orpon hallitusohjelmassa nousee esille erityisesti neljä kokonaisuutta, jotka vaikuttavat niin ruoka-alan viennin kasvattamiseen kuin kansallisen strategian luontiin. Nämä kokonaisuudet voi kiteyttää seuraavasti:

- Suomalaisen puhtaan ruuan potentiaali hyödynnetään uudella **kasvuohjelmalla**, jolla lisätään **ruokavientiä**.
- Riittävällä **tki-rahoituksella** vauhditetaan elintarvikealalle syntyviä **innovaatioita** ja **investointeja**, jotka kasvattavat alan arvonlisää ja työllisyyttä.
- Kansallisen tahtotilan varmistamiseksi ja **maataloustuottajien arvostuksen** nostamiseksi tehdään parlamentaarisella yhteistyöllä kotimaisen ruuantuotannon pitkän aikavälin **strategia**.
- Panostetaan **valkuaisomavaraisuuteen** lisäämällä valkuaiskasvien viljelyä, jotta **huoltovarmuus** ja **ruokaturva** paranevat ja lopputuotteen kotimaisuusaste nousee.

Toimenpide-ehdotukset:

Toimenpide-ehdotukset liittyvät kasvuohjelman ja ruuantuotannon pitkän aikavälin strategian luomiseen.

1. Kansallinen ruokapoliittinen strategia. Ministerivetoinen seuranta.

Ruokapolitiikan tulisi toimia veturina, ei maatalouspolitiikan. Maatalous-, teollisuus- ja kuluttajapolitiikalla vastataan ruokastrategian kansallisiin tavoitteisiin.

Strategian tehokas toimeenpano edellyttää **ruokajärjestelmän** kaikkien toimijoiden sitoutumista yhdessä sovittuihin kansallisiin tavoitteisiin.

Tavoitteet indikaattoreineen edellyttävät **seurantaa**, johon kaikki sitoutuvat. Seurantaa johtaa maa- ja metsätalousministerin johtama, kaikki ruokajärjestelmän toimijat kattava ryhmä.

Strategia edellyttää **kansallisia painopisteitä** ja **valintoja**, joiden perustana tulisi olla **markkinalähtöisyys**. Siihen sisältyvät sekä koti- ja sisämarkkinat että kolmasmaavienti.

2. Maatalouden tukijärjestelmän uudistus parantamaan maatalousyrittäjyyttä

Suomen tukijärjestelmä on vanhentunut ja jäänyt 1990-luvulle. Se on EU:n monimutkaisin tilkkutäkki (125 rahoitettavaa toimenpidettä!), jossa tavoitteena maksimoida tukimäärät ilman kannustavuutta markkinoilta saatavaan tuloon. EU:n yhteisen maatalouspolitiikan uudet tavoitteet (painottuen ympäristö- ja ilmastotavoitteisiin) on lisätty vanhan, EU-jäsenyyden alusta pohjaavan kansallisen järjestelmän päälle.

Nykyinen tukijärjestelmä vääristää markkinoita eivätkä tuet kohdistu myöskään **huoltovarmuuden** kannalta oikein. Kokonaistukiluokittain jaoteltuna yli 50% tuensaajista on tiloja, joille tukea kohdentuu alle 20 000 euroa vuodessa.

Kaikki ruokajärjestelmään liittyvät aiemmat selvitykset ovat jättäneet tukijärjestelmien analysoinnin tekemättä, joten nyt se on välttämätön osa kansallista strategiaa ja tulevaan ohjelma- ja rahoituskauteen valmistautumista. Sen tulee huomioida myös suuret eurooppalaisessa toimintaympäristössä tapahtuvat muutokset. Tavoitteena ei tule olla näivettää maataloustuotantoa jakamalla tukia mahdollisimman tasapuolisesti kaikille, vaan kehittää alkutuotantoa tähtäämällä toimiviin markkinoihin ja vientiin.

3. Elintarviketeollisuus osaksi teollisuuspolitiikkaa

EU:n lähivuosien keskiössä tulee näkymään nykyistä vahvempi teollisuuspoliittinen strategia (Industrial deal). Suomen kannalta merkittävää on biotalouden tiivis integroituminen siihen. Osana tätä tulee olla hyvä poikkihallinnollinen, kansallinen valmistelu, jossa **elintarviketeollisuus** on nykyistä selkeämpi osa kansallista **teollisuuspolitiikkaa**. Useissa muissa EU-jäsenvaltioissa elintarviketeollisuuden merkitys korostuu huomattavasti enemmän sekä kansantaloudessa **että ruuan ja sen jalostamisen arvostuksena**. Tämä tulee huomioida **koulutuksessa** ja työvoimapolitiikan valmistelussa.

Vihreän siirtymän tuet ovat hyvin saatavilla myös elintarviketeollisuuden toimijoille. Muu **investointituki** on hyvin vähäistä ELY-keskusten kautta mikrotason yrityksille kohdentuvien tukien ulkopuolella. Keskisuurten elintarvikeyritysten potentiaalia ei Suomessa ole hyödynnetty eivätkä pienet yritykset ole käytännössä kasvaneet.

Kuten aiemmissa selvityksissäkin on esitetty, yhteistyö MMM:n ja TEM:n hallinnonalojen välillä on välttämätöntä ja teollisuuspolitiikan valmistelu antaa siihen erinomaisen pohjan.

4. Innovaatiot ja turvallisuus kansalliset vahvuudet

Suomen elintarviketeollisuudella on erinomainen historia ja maine innovaatioiden osalta. Funktionaaliset elintarvikkeet ja vastaaminen erilaisiin kuluttajien ruokarajoitteisiin ja mieltymyksiin hakevat vertaistaan maailmalla. Haasteena on ruokamarkkinoiden konservatiivisuus, mikä heijastuu myös EU-lainsäädännön hitaassa kehittämisessä. Suomi onkin ollut useammin ns ”aikaansa edellä” ja tutkimukseen ja tuotekehitykseen liittyvät taloudelliset satsaukset voivat siten olla merkittävä taloudellinen riski.

Innovaatorahoitus on välttämätön useimmille elintarvikealan yrityksille ja sitä tulee tarkastella myös elintarvikeinnovaatioiden elinkaaren kannalta. EU-vaikuttaminen tulee olla kansallinen prioriteetti niin poliittisesti kuin yritysten ja virkamiestyön osalta.

Edelläkävijyys satsauksissa eläntautien vastustukseen ja ruokaturvallisuuden parantamiseen on myös ollut vaikea saada markkinoilta takaisin. ”Laatua ei bulkkia”-sanonta on jäänyt useimmiten poliittiseksi tai mainonnan korulauseeksi. Toisaalta elintarviketeollisuus on ollut arka markkinoimaan tuotannon parhainta osaa, jos kaikki tuotanto ei sitä ole vielä täyttänyt. Tämä on korostunut niin tuotantoketjuun liittyvissä eläntauteihin liittyvissä satsauksissa kuin eläinten hyvinvoinninkin osalta. Kansallisesti on keskitytty enemmän moittimaan ”kansallisia kriteereitä täyttämätöntä” tuontia kuin hyödyntämään hinnoittelussa kansallisia satsauksia. Keskeisin syy tähän on yritysten keskittyminen kotimaan markkinoihin.

Viimeaikaiset vientisatsaukset esimerkiksi AMR-vastustamisen eteen tehty työ vahvasti huomioiden sen sijaan lupaavat hyvää. Kansainvälisillä markkinoilla on **erotuttava** muista ja ne erot on pystyttävä entistä tarkemmin ostajille kuvaamaan. Tämä edellyttää aiempaa enemmän ammattitaitoa myös markkinoinnissa, sillä ”laatua” maailmalla tarjoavat kaikki.

5. Viennin kasvu edellyttää yhteistyötä

Osana kansallista **ruokapoliittista strategiaa on elintarviketeollisuuden tahtotila viennin osalta**. Luonnollisesti jokainen yritys vastaa omasta strategiastaan, mutta jotta teollisuus voi sitoutua kansallisen tason strategian tavoitteisiin seurantoineen, tarvitsee ala oman strategiansa. Sitä kautta yritykset vaikuttavat myös raaka-aineiden saatavuuteen ja varmistavat oman tuotantonsa kasvuineen.

Kansallisen strategian koordinaattorina voisi toimia myös **elintarviketieto ry. Hyvää Suomesta** -merkittyjen tuotteiden takana on n 350 yritystä ja 12 000 tuotetta. Ruokatieto ry voisi laajentaa toimintaansa **maakuvamarkkinoinnin** ja **vastuullisuuden** tavoitteiden ja mittareiden suuntaan Ruotsin Swedish Food Arenan tai Irlannin Bord Biaan tapaan. Samalla se voisi koordinoita kansallista vientikohteiden priorisointia.

Varsinainen vientityön koordinointi mm. messujärjestelyineen ja yritysکوhtaissine kotimaassa tapahtuvine neuvontapalveluineen tulisi järjestää ostopalveluina palveluita tarjoavalta yritykseltä muun vientityön edistämisen tavoin. Business Finland toimisi sen rahoittajana valtion osalta.

Kohdemaissa tapahtuva yritysten tukeminen tulisi integroitua **suurlähetystöjen** yhteyteen. Kohdemaan markkinoiden ja kuluttajatottumusten tunteminen ovat välttämättömiä eikä suomalaisten yritysten ole käytännössä mahdollista tehdä työtä itse. Työtä ei myöskään voi tehdä Suomesta käsin. Käytännössä lähetystöjen yhteyteen voisi perustaa oman ”**Food from Finland office**”-tyyppisen palvelun, jota rahoittaisivat sekä valtio että yritykset itse. Toiminta olisi tulospalkkioperustaista kustannustehokkaalla johtamisella varmistettua toimintaa, joka tekisi paikallisille tehtävästä houkuttelevan työpaikan. Ruokaviraston ja suurlähetystöjen attaseatyön **viranomaispalvelut** tukisivat yrityksille räätälöityä asiakaspalvelua. Erilaisia versioita rakenteista ja tarjottavista palveluista löytyy useista EU:n jäsenvaltioista.

Jotta elintarvikevientiasiat integroituisivat nykyistä paremmin UM:n ja suurlähetystöjen työhön, tulisi perustaa **ruokasuurlähettilään** virka. Tehtävään kuuluisi erityisesti kolmansissa maissa tehtävä maakuvatyö sekä elintarvikkeidemme ja niiden tuotannon **vahvuuksien tunnetuksi tekeminen**. Suurlähettilästäso avaa ovia korkean tason tapaamisiin. Kotimaassa tehtäviin kuuluisi osallistua valtiovierailujen valmisteluun elintarvikeviennin huomioimiseksi. Virkaan liittyisi luontevasti myös osallistuminen UM:n edustajana ruokapoliittisen strategian seurantarvymään.

Maa- ja metsätalousministeriö on teettänyt Luonnonvarakeskuksella selvityksen ruokasektorin kasvupotentiaalista ja elintarviketeollisuuden arvonlisän kasvattamisesta. Selvitys antaa **toivoa** ja hyvän kuvan eri tuoteryhmien potentiaalista. Se koskee mm. **valkuaiskasvien** ja **kauran** viljelyn ja jalostuksen merkitystä korostaen **investointien** välttämättömyyttä kasviproteiinien arvoketjussa. Selvitys tuo tasavertaisesti esille myös **eläinvalkuaisen** vientimahdollisuudet. Niissä sekä **innovaatioilla** että **vastuullisuudella** on ratkaiseva merkitys huomioiden samalla kohdemaiden **ruokakulttuurin** ja **-perinteiden** vahvan merkityksen.